

Katarzyna Panek

ORCID 0000-0002-6753-3667

Szkola Doktorska Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Prezentacja wybranych form kształcenia dzieci polskich obywateli przebywających za granicą

Rozważania wstępne

Według *Informacji o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2020* opublikowanej przez Główny Urząd Statystyczny 25 października 2021 r. w 2020 r. szacunkowo 2 mln 239 tys. Polaków przebywało czasowo (tj. powyżej trzech miesięcy) poza granicami kraju. W raporcie tym podaje się, że liczba Polaków przebywających w innych państwach w tymże roku zmniejszyła się w stosunku do roku poprzedniego o 176 tys. (7,3%). W dokumencie odnotowana została jeszcze inna tendencja, czytamy w nim mianowicie:

Rok 2020 był trzecim z kolei rokiem, w którym odnotowano zmniejszenie się liczby stałych mieszkańców Polski przebywających w Wielkiej Brytanii, liczba ta zmniejszyła się o około 164 tys. (24,2%). Oznacza to, że więcej osób opuściło ten kraj niż do niego wyjechało. Spadek ten był znacznie większy niż w 2019 r., kiedy szacowano go na 17 tys. (2%)¹.

I chociaż nie dysponujemy danymi statystycznymi, które jednoznacznie określałyby liczbę Polaków przebywających na emigracji, ani danymi dotyczącymi ich planów reemigracyjnych, to jednak stwierdzenie, że coraz więcej z nich rozważa powrót do kraju, nie wydaje się dalekie od prawdy.

Decyzja o migracji lub powrocie do ojczyzny osób wychowujących dzieci jest szczególnie. Oprócz problemów związanych z organizacją życia w nowej sytuacji pojawia się troska o edukację potomstwa. Dotyczy ona nie tylko jego aklimatyzacji w nowym środowisku czy odnalezienia się w innej grupie rówieśniczej, ale przede wszystkim jest związana z planami na przyszłość. Decyzje rodzinne dotyczące wyboru ścieżki edukacyjnej młodego pokolenia mają długofalowe konsekwencje.

---

¹ *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2020*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2020,2,14.html> (dostęp: 15.05.2022).

Rodzinna polityka językowa – wątpliwości rodziców

Zasadą ogólną regulującą sytuację edukacyjną dzieci jest realizacja obowiązku nauczania zgodnego z prawodawstwem państwa, na terenie którego one mieszkają². Reguła ta dotyczy wszystkich dzieci w odpowiedniej grupie wiekowej mieszkających na terytorium danego kraju, także dzieci cudzoziemców. Oznacza to, że młodzi Polacy przebywający za granicą muszą spełniać obowiązek szkolny w kraju zamieszkania i nie są zobligowani do uczestnictwa w polskim systemie oświaty. Świadectwo szkolne uzyskane w zagranicznej szkole jest dokumentem wystarczającym do kontynuacji nauki w placówce oświatowej w Polsce w przypadku reemigracji. Jednak znaczna część rodziców decyduje się także na włączenie dzieci do systemu edukacji polskiej. Najczęściej kierują się oni niepokojem o poziom znajomości i używania języka polskiego, który w ich przekonaniu nie będzie wystarczająco wspierany w komunikacji domowej. Część obaw dotyczy także silnego wpływu nowej społeczności językowej³.

Dylematy polskich rodziców wpisują się w model rodzinnej polityki językowej (*family language policy*, FLP) opracowany przez Bernarda Spolsky'ego. Składa się on z trzech elementów – praktyk językowych, ideologii językowych oraz zarządzania językiem⁴. Praktyki językowe danej rodziny ujawniają się w modelu komunikowania się poszczególnych jej członków ze sobą i środowiskiem zewnętrznym⁵. W momencie znalezienia się w środowisku obcym językowo przy jednoczesnej chęci utrzymania języka ojczystego w rodzinie emigracyjnej rodzice zaczynają stosować pewnego rodzaju taktykę⁶.

Drugi element FLP to ideologie językowe, czyli osobiste przekonania poszczególnych członków rodziny dotyczące używania konkretnych języków. Dotyczą one prestiżu jakiegoś języka oraz przydatności posługiwania się nim i związane są często z postrzeganiem języka jako pewnego rodzaju instrumentu umożliwiającego awans zawodowy lub społeczny. W kontekście ideologii językowych rozpatrywane są również przekonania na temat języka ojczystego, będącego ważnym elementem tożsamości, oraz sądy na temat wielojęzyczności.

Trzeci komponent FLP, czyli zarządzanie językiem, to wszystkie zachowania i decyzje wpływające na praktyki językowe. Wynikają one między innymi z planów życiowych i oczekiwań rodziców wobec dzieci. Ich przejawem może być wybór języka, który ma wejść w repertuar językowy danej rodziny. Dotyczy to także jej dorosłych członków i może wynikać z przewidywania konieczności zmiany miejsca zamieszkania. Zarządzanie językiem to również wysiłek włożony w podtrzymanie

² *Edukacja polskich dzieci za granicą*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/edukacja-polskich-dzieci-za-granica> (dostęp: 3.06.2022).

³ A. Stępkowska, *Rodzinna polityka dwujęzyczności w Polsce na wybranym przykładzie*, „Scripta Neophilologica Posnaniensia” 2017, t. 17, s. 336.

⁴ B. Spolsky, *Language Policy*, Cambridge 2004.

⁵ B. Spolsky, *Language in Its Social Context*, „Journal of Baltic Studies” 2007, vol. 36, s. 254–272.

⁶ S. Romaine, *Early Bilingual Development: From Elite to Folk*, [w:] *Bilingualism and Migration*, eds. G. Extra, L. Verhoeven, Berlin 1999, s. 64.

języka ojczystego przez rodziny z doświadczeniem migracji, ponieważ może się zdarzyć, że system edukacyjny kraju osiedlenia powoduje konflikt między wymaganiami stawianymi przez szkołę a różnorodnością językową preferowaną przez dom⁷.

Do obaw rodziców dotyczących utrzymania polszczyzny w emigracyjnej rzeczywistości dochodzi jeszcze niepokój o sam proces nauczania oraz poziom zdobytej wiedzy. Mając na uwadze własne plany życiowe lub oceniając sytuację ekonomiczną i polityczną jako niestabilną, wiele osób podejmujących decyzję o wyjeździe nie chce zupełnie zrezygnować z możliwości uczestnictwa w polskiej edukacji. Zastanawiają się, czy ich dziecko będzie prezentowało poziom kompetencji zarówno językowych, jak i tych wynikających z realizacji podstawy programowej z poszczególnych przedmiotów, które pozwoliłyby mu w sposób satysfakcjonujący włączyć się w rzeczywistość szkolną po ewentualnym powrocie do kraju.

Prawne możliwości kształcenia dzieci obywateli polskich za granicą

Jak zapewnia Ministerstwo Edukacji i Nauki:

MEN stworzyło rozwiązania zapewniające polskim dzieciom naukę języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej i innych przedmiotów w języku polskim, jak również kontynuację nauki w Polsce, po powrocie z zagranicy. Rozwiązania te są zgodne z kierunkami polityki państwa w zakresie krzewienia języka i kultury polskiej oraz podtrzymywania i umacniania poczucia tożsamości narodowej Polaków mieszkających za granicą. Realizowane są we współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych, które odpowiada za politykę wobec Polonii i Polaków za granicą⁸.

Kwestia ta w sposób szczegółowy została uregulowana w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz.U. z 2019 r. poz. 1652 z późn. zm.)⁹. W paragrafie 1 Rozporządzenia wskazane są trzy formy kształcenia. Pierwszą z nich jest kształcenie w szkołach podstawowych i liceach ogólnokształcących oraz zespołach tych szkół przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej, zwanych „szkołami za granicą”. Drugą możliwością jest edukacja w szkołach polskich. Trzecią formą jest nauka w szkołach podstawowych i liceach ogólnokształcących oraz zespołach tych szkół w Polsce.

Zgodnie z paragrafem 3 wyżej wymienionego Rozporządzenia organizację tego kształcenia powierzono Ośrodkowi Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą¹⁰.

---

⁷ B. Spolsky, *Family Language Policy – the Critical Domain*, „Journal of Multilingual and Multicultural Development” 2012, vol. 33, no. 1, s. 6.

⁸ *Edukacja polskich dzieci za granicą...*

⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz.U. z 2019 r. poz. 1652 z późn. zm.).

¹⁰ Tamże.

Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą

W 1973 r. na mocy zarządzenia ówczesnego Ministra Oświaty i Wychowania został powołany Zespół Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą. Jego zadaniem było uruchomienie szkół przy największych polskich placówkach dyplomatycznych oraz zorganizowanie kształcenia osobom polskiego pochodzenia. 24 listopada 2010 r. został on przemianowany na Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą z siedzibą w Warszawie na mocy zarządzenia nr 35 Ministra Edukacji Narodowej. Wtedy również jednostką wchodzącą w skład Ośrodka zostało działające od 1991 r. Polonijne Centrum Nauczycielskie z siedzibą w Lublinie, powołane przez Ministra Edukacji Narodowej jako instytucja oświatowa wspomagająca polskich nauczycieli pracujących poza granicami kraju¹¹.

Jak czytamy na stronie internetowej Ośrodka, jego misją jest:

[...] kształtowanie i podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej wśród Polonii i Polaków żyjących poza granicami kraju poprzez nauczanie dzieci i młodzieży języka polskiego, historii i kultury w języku polskim, ułatwając im ewentualny powrót do polskiego systemu edukacji; krzewienie kultury polskiej oraz metodyczne i merytoryczne wspaganie nauczycieli uczących języka polskiego¹².

Zgodnie z paragrafem 6 Statutu ORPEG do jego zadań należą między innymi: koordynowanie kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo mieszkających za granicą, sprawowanie nadzoru finansowego i administracyjnego nad działalnością szkół, nadzór pedagogiczny nad placówkami oświatowymi przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych RP oraz nauczycielami oddelegowanymi do pracy w sekcjach polskich funkcjonujących w systemach oświaty innych krajów, a także organizowanie w szkołach w Polsce kształcenia na odległość¹³.

Szkoły za granicą

W paragrafie 1 punkcie 1 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą prawodawca wymienia szkoły podstawowe i licea ogólnokształcące oraz zespoły tych szkół przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej. Ich zadaniem jest przede wszystkim realizacja programu nauczania uwzględniającego podstawę programową kształcenia ogólnego odpowiednio dla szkoły podstawowej lub liceum ogólnokształcącego obowiązującą w szkołach

---

¹¹ Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, <https://www.orpeg.pl/> (dostęp: 30.05.2022).

¹² Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, *Podstawowe informacje*, <https://www.orpeg.pl/o-nas/podstawowe-informacje> (dostęp: 30.05.2022).

¹³ Statut ORPEG, https://bip.orpeg.pl/wp-content/uploads/2020/11/Statut_ORPEG.pdf (dostęp: 30.05.2022).

w kraju oraz realizacja ramowego planu nauczania dla danego typu szkoły¹⁴. Oznacza to, że nauka w tego typu placówkach ma się odbywać pięć dni w tygodniu, a uczniowie mają uczyć się na takie same zajęcia jak ich rówieśnicy w Polsce.

Mimo zagwarantowania ram legislacyjnych w roku szkolnym 2021/2022 nie była prowadzona żadna tego typu placówka.

Szkoły polskie

Pojęcie szkoły polskiej zostało zdefiniowane w artykule 4 punkt 29d Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2021 r. poz. 1082 z późn. zm.)¹⁵. Stanowią one drugą propozycję dla rodziców polonijnych rozważających wspomaganie języka ojczystego wymienioną w paragrafie 1 wyżej wymienionego Rozporządzenia. Zgodnie z nim szkoły polskie, tak samo jak szkoły za granicą, tworzone są przy przedstawicielstwie dyplomatycznym, urzędzie konsularnym lub przedstawicielstwie wojskowym Rzeczypospolitej Polskiej. Umożliwiają one uczniom uczęszczającym do szkół funkcjonujących w systemach oświaty w państwach zamieszkania jedynie uzupełnianie wykształcenia w zakresie szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego, zgodnie z ramami programowymi kształcenia uzupełniającego i planami nauczania dla szkół polskich. Mogą zostać utworzone, gdy zgłoszono co najmniej 50 uczniów, ale ustawodawca zastrzega sobie prawo powołania szkoły polskiej także w przypadku mniejszej liczby chętnych. Stan ten reguluje paragraf 7 cytowanego Rozporządzenia¹⁶.

Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą nadzoruje 69 szkół polskich znajdujących się w 36 krajach na 4 kontynentach. Oprócz listy szkół w 24 państwach europejskich wykaz obejmuje szkoły w 3 krajach Ameryki Północnej (Kanada, Meksyk, USA), 4 w Azji (Chiny, Izrael, Kuwejt, Zjednoczone Emiraty Arabskie) oraz 4 w Afryce (Egipt, Maroko, RPA, Tunezja)¹⁷. Placówki te prowadzą na wszystkich etapach edukacyjnych tzw. nauczanie uzupełniające, czyli naukę języka polskiego oraz wiedzy o Polsce, która obejmuje elementy historii, geografii i wiedzy o kulturze. Jego zakres określają Ramy programowe kształcenia uzupełniającego dla szkół polskich będące Załącznikiem nr 1 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. Zawarte są w nich cele i treści nauczania, wymagania, lista lektur obowiązkowych i uzupełniających oraz tekstów kultury dla edukacji wczesnoszkolnej, klas IV–VIII szkoły podstawowej (dla języka polskiego wyodrębnionych na dwa etapy: IV–VI i VII–VIII) oraz liceum ogólnokształcącego. W skład dokumentu wchodzi także tabela diagnostyczna poziomu znajomości języka, zawierająca kom-

---

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz.U. z 2019 r. poz. 1652 z późn. zm.).

¹⁵ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2021 r. poz. 1082 z późn. zm.).

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz.U. z 2019 r. poz. 1652 z późn. zm.).

¹⁷ Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, *Szkoły polskie*, <https://www.orpeg.pl/szkoly/szkoly-polskie/> (dostęp: 30.05.2022).

petencje językowe dla przedziałów wiekowych 5–9 lat, 10–13 lat i od 14 lat oraz kręgi tematyczne dla wymienionych grup wiekowych¹⁸.

Załącznik nr 2 wspomnianego Rozporządzenia stanowi Plany nauczania uzupełniającego. Określona w nich została maksymalna liczba godzin przeznaczonych na realizację obowiązkowych zajęć edukacyjnych w semestrze. Dla pierwszego etapu edukacyjnego to 72 godziny (54 – edukacja wczesnoszkolna i 18 do dyspozycji kierownika szkoły), dla drugiego etapu to 90 godzin (36 – język polski, 18 – wiedza o Polsce i 36 do dyspozycji kierownika szkoły), a dla liceum ogólnokształcącego to 90 godzin (36 – język polski, 36 – wiedza o Polsce i 18 do dyspozycji kierownika szkoły)¹⁹.

Według danych ORPEG w roku szkolnym 2021/2022 naukę w szkołach polskich za granicą podjęło ponad 17 tys. uczniów realizujących obowiązek edukacyjny w kraju zamieszkania (co jest ustawowym warunkiem uczestnictwa w kształceniu organizowanym przez Ośrodek), z którymi pracuje blisko 600 nauczycieli²⁰.

Szkoły w Polsce

Paragraf 1 punkt 3 cytowanego Rozporządzenia określa jeszcze jedną formę nauczania, mianowicie kształcenie na odległość²¹. Jest ono przeznaczone dla uczniów spełniających obowiązek szkolny za granicą i obejmuje realizację uzupełniającego planu nauczania, czyli naukę takich przedmiotów, jak język polski oraz wiedza o Polsce. Uczeń pracuje samodzielnie, a do jego obowiązków należy przesyłanie pięciu pisemnych prac kontrolnych ze wszystkich przedmiotów objętych planem nauczania oraz uczestnictwo w minimum połowie konsultacji on-line prowadzonych na platformie edukacyjnej „Otwarta szkoła”. Ustawodawca przewiduje również sytuację, gdy dziecko z uzasadnionych powodów nie spełnia obowiązku szkolnego za granicą. W takim przypadku musi ono realizować ramową podstawę programową ze wszystkich przedmiotów zgodnie z etapem edukacyjnym. Uczeń otrzymuje promocję do kolejnej klasy na podstawie średniej z ocen otrzymanych z prac kontrolnych. Kształcenie na odległość realizują dwie placówki prowadzone przez ORPEG. Są to Szkoła Podstawowa im. Komisji Edukacji Narodowej oraz Liceum Ogólnokształcące im. Komisji Edukacji Narodowej z siedzibą w Warszawie. Ich uczniowie otrzymują legitymację szkolną²².

Sekcje polskie

Uczniowie polscy mieszkający za granicą mogą realizować naukę języka polskiego w szkołach należących do zorganizowanego systemu oświaty kraju będącego ich miejscem zamieszkania w dwóch przypadkach.

---

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz.U. z 2019 r. poz. 1652 z późn. zm.).

¹⁹ Tamże.

²⁰ Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, *Szkoły polskie...*

²¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz.U. z 2019 r. poz. 1652 z późn. zm.).

²² Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, *Podstawowe informacje...*

Pierwszy stanowią tzw. Sekcje Polskie we Francji. W systemie nauczania tego państwa istnieją tzw. sekcje międzynarodowe, w których nauka części przedmiotów odbywa się w języku kraju partnerskiego. Są one organizowane na trzech poziomach – w szkole podstawowej, szkole średniej pierwszego stopnia (*collège*) i w szkole średniej drugiego stopnia (*lycée*), a realizowany w nich program nauczania jest zatwierdzany przez stronę francuską²³. Nauka w sekcji kończy się egzaminem zwanym Option Internationale du Baccalauréat (OIB), będącym jedną z opcji francuskiej matury. Jak informuje na swoich stronach francuskie Ministerstwo Edukacji Narodowej (Ministère de l'Éducation Nationale), obejmuje on, oprócz testów przewidzianych dla wszystkich uczniów, także egzaminy z języka oraz historii i geografii w poszczególnych sekcjach językowych (w przypadku języka chińskiego egzamin z historii i geografii zostaje zastąpiony specjalnym testem z matematyki). Treść OIB opracowuje strona francuska w porozumieniu z odpowiednimi organami stron partnerskich²⁴. Dla polskiej młodzieży matura ta składa się z pracy pisemnej z języka polskiego oraz historii Polski i geografii, a ponadto z dwóch egzaminów ustnych z tych przedmiotów. Wyniki wliczone są do końcowej średniej oceny międzynarodowego egzaminu maturalnego²⁵.

We Francji istnieją cztery Sekcje Polskie – w Strasburgu, w Lyonie oraz dwie w Paryżu. Na stronie ORPEG zamieszczone są linki do ich stron internetowych²⁶.

Szkoły Europejskie

Drugą możliwością uczestnictwa w lekcjach języka ojczystego dla młodych Polaków mieszkających w państwach członkowskich UE oferują Szkoły Europejskie oraz Akredytowane Szkoły Europejskie. Jak czytamy na stronie MEN, ich misją jest:

rozwijanie w uczniach poczucia wspólnoty z innymi Europejczykami przy jednoczesnej pełnej akceptacji swojej odrębności narodowej i kulturowej. Przebywając w środowisku międzynarodowym i wielokulturowym, dzieci mają prawo do nauki języka ojczystego z poszanowaniem własnych tradycji i jednocześnie mając poczucie wspólnoty z innymi kolegami w ramach Zjednoczonej Europy²⁷.

Prymarnie są one placówkami oświatowymi przeznaczonymi dla dzieci pracowników administracji Unii Europejskiej, ale mogą do nich uczęszczać także inni uczniowie – dzieci osób zatrudnionych w instytucjach międzynarodowych oraz ambasadach (uczniowie kategorii II), a także dzieci zamieszkujące na stałe w danym mieście lub regionie (uczniowie kategorii III). Dla dzieci pracowników struktur

---

²³ Przykładowo podaję link do Programu nauczania języka i literatury w szkołach średnich w sekcjach polskich, https://drive.google.com/file/d/0BzF_WyMohDEAVzBqRXJ-KQkViYlk/view?resourcekey=0-qSPnpXqajxHDewRIB5sW9g (dostęp: 3.06.2022).

²⁴ Ministère de l'Éducation Nationale, <https://www.education.gouv.fr/l-option-internationale-du-baccalaureat-oib-5960> (dostęp: 4.06.2022).

²⁵ Saint-Germain-en-Laye Sekcja Polska, <http://section-polonaise.fr/miedzynarodowa-matura> (dostęp: 3.04.2022).

²⁶ Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, *Szkoły polskie...*

²⁷ Ministerstwo Edukacji i Nauki, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/szkoły-europejskie> (dostęp: 3.04.2022).

Europejskich nauka jest bezpłatna, pozostali płacą czesne. Placówki te funkcjonują w oparciu o Konwencję o Statucie Szkół Europejskich sporządzoną 21 czerwca 1994 r. w Luksemburgu, którą Polska ratyfikowała 31 sierpnia 2004 r. (Dz.U. z 2005 r. nr 3 poz. 10²⁸). Są kontrolowane przez rządy państw członkowskich. Według artykułu 7 Konwencji wspólnymi organami wszystkich Szkół są: Rada Zarządzająca, Sekretarz Generalny, Rady Wizytatorów oraz Izba Odwoławcza, a każda Szkoła jest administrowana przez Radę Administracyjną i zarządzana przez dyrektora. Artykuł 3 Konwencji postanawia, iż w ramach Szkół Europejskich prowadzone są: dwuletnie przedszkole dla dzieci w wieku 4–5 lat, pięcioletnia szkoła podstawowa dla uczniów w wieku 6–10 lat oraz siedmioletnia szkoła średnia dla młodzieży w wieku 11–17 lat. W przedszkolu zajęcia odbywają się w językach ojczystych, a na kolejnych etapach edukacyjnych w tzw. sekcjach językowych. Zazwyczaj są to sekcje angielskie, francuskie i niemieckie, pozostałe powstają w zależności od liczby uczniów. Może się zdarzyć, że uczeń nie ma swojej sekcji językowej (są to tzw. uczniowie SWALS – *Students Without a Language Section*). W takiej sytuacji uczy się on swojego języka jako języka ojczystego, a pozostałe przedmioty realizuje w sekcji językowej wybranej przez rodziców. Od pierwszej klasy szkoły podstawowej wprowadzona jest nauka jednego z języków urzędowych (angielski, francuski, niemiecki) zorganizowana w grupach mieszanych narodowościowo. W szkole średniej matematyki, biologii, chemii i fizyki uczy się w języku ojczystym w sekcji językowej, natomiast geografii, sztuki, muzyki, historii, filozofii, informatyki i wychowania fizycznego w grupach mieszanych narodowościowo w jednym z języków urzędowych, czyli angielskim, francuskim lub niemieckim. W klasie pierwszej rozpoczyna się nauka trzeciego języka nowożytnego, a w klasie czwartej czwartego. Ponadto uczniowie mają możliwość uczestniczenia w lekcjach łaciny i greki. Programy nauczania są opracowane przez wizytatorów zatwierdzonych przez Radę Zarządzającą²⁹. Jak czytamy w punkcie 2 artykułu 5 Konwencji:

Pełny cykl szkoły średniej kończy się maturą europejską, która jest przedmiotem Porozumienia z dnia 11 kwietnia 1984 r. zmieniającego Załącznik do Statutu Szkoły Europejskiej, określający regulamin matury europejskiej, zwany dalej „Porozumieniem o maturze europejskiej”³⁰.

Do matury tej są uprawnieni uczniowie, którzy ukończyli dwie ostatnie klasy Szkoły Europejskiej. Kandydaci przystępują do pięciu egzaminów pisemnych i trzech egzaminów ustnych. Egzaminy pisemne obowiązkowe obejmują dwa języki (L1, L2) i matematykę. Obligatoryjne przedmioty na maturze ustnej to dwa języki (L1, L2) lub jeden język (L1) i historia albo geografia nauczana w drugim języku (L2).

---

²⁸ Konwencja o Statucie Szkół Europejskich, sporządzona w Luksemburgu dnia 21 czerwca 1994 r. (Dz.U. z 2005 r. nr 3 poz. 10).

²⁹ Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, *Szkoły Europejskie*, <https://www.orpeg.pl/szkoły/szkoły-europejskie> (dostęp: 2.06.2022).

³⁰ Konwencja o Statucie Szkół Europejskich, sporządzona w Luksemburgu dnia 21 czerwca 1994 r. (Dz.U. z 2005 r. nr 3 poz. 10).

Kandydaci muszą zatem wykazać się pisemną i ustną znajomością co najmniej dwóch języków³¹.

Po ukończeniu szkoły absolwent otrzymuje dyplom European Baccalaureate z ocenami postępów w nauce (skala 1–10) i z ocenami z matury (wyrażanymi w skali 1–100, a następnie dzielonymi przez 10 przed wpisaniem na świadectwo). Dyplomy EB wydane przez Szkoły Europejskie potwierdzają wykształcenie średnie oraz uprawnienie do ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe w każdym z państw członkowskich UE i nie muszą być nostryfikowane³².

Według sprawozdania *Report on European Baccalaureate 2021* ogłoszonego przez Biuro Sekretarza Generalnego Szkół Europejskich w 2021 r. do Matury Europejskiej przystąpiło 38 polskich uczniów (24 z Brukseli i 14 z Luksemburga)³³.

Obecnie funkcjonuje 13 Szkół Europejskich. Ich lista jest zamieszczona na stronach internetowych ORPEG i MEN. Polskie dzieci mają możliwość nauki w swojej sekcji w dwóch placówkach – w Brukseli i Luksemburgu. W pozostałych uczestniczą w zajęciach jako SWALS. Ponadto ORPEG zamieszcza informację o 20 Akredytowanych Szkołach Europejskich. Powstają one w celu zapewnienia wielojęzycznego i wielokulturowego kształcenia dzieciom pracowników struktur UE (a więc tylko uczniom kategorii I) w państwach, w których nie ma Szkół Europejskich. Za ich finansowanie odpowiada budżet państwa, na terytorium którego mają siedzibę. Szkoły akredytowane są powiązane z systemem Szkół Europejskich Umową o akredytacji i współpracy. Na terenie RP znajduje się jedna taka szkoła w Warszawie³⁴.

Według raportu zamieszczonego na stronie internetowej Biura Sekretarza Generalnego Szkół Europejskich w roku szkolnym 2021/2022 uczyło się w nich 1170,25 dzieci narodowości polskiej, co stanowi 4,1% ogółu uczniów. Ta niezauważalna liczba wynika z faktu, iż, jak podają autorzy raportu, duża liczba uczniów Szkół Europejskich ma więcej niż jedno obywatelstwo³⁵.

Szkoły polonijne

Są to placówki prowadzone przez organizacje społeczne, parafie i inne podmioty zagraniczne. Szkoły te zwyczajowo nazywane są szkołami sobotnimi, ponieważ zajęcia w nich odbywają się w określone dni, a ze względu na ograniczone możliwości czasowe rodziców bardzo często w weekendy. Uczniowie realizują podstawę programową dla szkół polonijnych. Zawiera ona treści przypisane do poszczególnych etapów edukacyjnych dla nauczanych przedmiotów, czyli języka polskiego, historii, geografii i wiedzy o Polsce. Na stronach internetowych ORPEG, MEN oraz

---

³¹ Office of the Secretary-General of the European Schools, <https://www.eursec.eu/en/> (dostęp: 2.06.2022).

³² Konwencja o Statucie Szkół Europejskich, sporządzona w Luksemburgu dnia 21 czerwca 1994 r. (Dz.U. z 2005 r. nr 3 poz. 10).

³³ *Report on European Baccalaureate 2021*, <https://www.eursec.eu/Documents/2021-07-D-1-en-5.pdf> (dostęp: 2.06.2022).

³⁴ Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, *Szkoły Europejskie...*

³⁵ *Facts and Figures on the Beginning of the 2021–2022 School Year in the European Schools*, <https://www.eursec.eu/en/Office/reports-statistics> (dostęp: 2.06.2022).

organizacji polonijnych (np. polonia.org) zamieszczane są wykazy placówek tego typu. Na stronie ORPEG widnieje prośba o aktualizację danych (nazwa szkoły, adres, kierownik) na początku każdego roku szkolnego, ale nie wszystkie placówki to robią. Baza zamieszczona na stronie internetowej Ośrodka Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą liczy 23 strony, ale są w niej również szkoły, które nie zaktualizowały swoich wpisów, więc nie wiadomo, czy nadal funkcjonują. Kolejnym problemem jest adres, ponieważ zazwyczaj szkoły polskie wynajmują sale od innych organizacji³⁶.

W niektórych państwach szkoły sobotnie współpracują ze sobą. Przykładem może być działająca od 1953 r. w Wielkiej Brytanii organizacja charytatywna Polska Macierz Szkolna z siedzibą w Londynie. Obecnie w jej bazie danych jest ponad 130 polskich szkół sobotnich w Anglii, Walii, Irlandii Północnej i Szkocji. Macierz prowadzi Centrum Egzaminacyjne umożliwiające zdawanie egzaminów GCSE (General Certificate of Secondary Education) i A-level (Advanced level) z języka polskiego jako obcego nowożytnego. Zajmuje się także promocją polskiej oświaty i kultury na arenie międzynarodowej³⁷.

Edukacja domowa

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty wprowadziła do polskich szkół edukację domową. W artykule 16 punkt 8 czytamy:

Na wniosek rodziców dziecka dyrektor szkoły może zezwolić na spełnianie obowiązku szkolnego poza szkołą. Dziecko spełniające obowiązek w tej formie może otrzymać świadectwo ukończenia szkoły podstawowej na podstawie egzaminu klasyfikacyjnego przeprowadzanego przez szkołę, której dyrektor udzielił zezwolenia na taką formę spełniania obowiązku szkolnego³⁸.

Wykorzystanie możliwości spełniania obowiązku szkolnego poza szkołą przy jednoczesnym zastosowaniu nauki w trybie on-line dało rodzicom polonijnym realną szansę na zapewnienie dzieciom dostępu do takiej samej wiedzy, do jakiej dostęp mają ich rówieśnicy w kraju. Szczegóły nauczania domowego reguluje artykuł 37 Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 59 z późn. zm.). Umożliwia on dyrektorom szkół wydanie zgody na nauczanie domowe na wniosek rodzica. Wymagane jest również oświadczenie o zapewnieniu dziecku warunków do nauki oraz zobowiązanie o przystąpieniu przez nie do rocznych egzaminów klasyfikacyjnych. Dokumenty takie można złożyć w dowolnym momencie roku szkolnego, a decyzja powinna być podjęta w ciągu 30 dni od ich złożenia. W razie odmówienia zgody na edukację domową rodzicowi w ciągu 30 dni od otrzymania decyzji przysługuje prawo odwołania się od niej do kuratora oświaty. Decyzja o zgodzie na nauczanie domowe może zostać cofnięta na prośbę rodzica lub w przypadku niewypełnienia obowiązków wynikających z podjętych przez rodzica zobowiązań. Dzieje się tak, kiedy uczeń nie przystąpi (bez usprawiedliwienia) do egzaminów klasyfikacyjnych lub ich nie zda. Zakres tych egzaminów

³⁶ Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, *Szkoły polonijne i inne*, <https://www.orpeg.pl/szkoly/szkoly-polonijne/> (dostęp: 3.02.2022).

³⁷ Polska Macierz Szkolna, <https://polskamacierz.org/pl/> (dostęp: 10.06.2022).

³⁸ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 1991 r. nr 95 poz. 425).

ustala dyrektor, a oceny w nich uzyskane przez ucznia są jednocześnie ocenami rocznymi promującymi dziecko do następnej klasy. Zachowanie oraz przedmioty takie jak muzyka, plastyka, technika i wychowanie fizyczne nie są oceniane³⁹.

Aby dziecko mieszkające za granicą mogło uczyć się w polskiej szkole w trybie nauczania domowego, musi być uczniem tej szkoły. Sytuacja taka jest możliwa i korzysta z niej wiele osób. W 2009 r. powstał projekt Polskie Szkoły Internetowe Libratus skierowany do polskich dzieci mieszkających poza granicami kraju, oferujący bezpłatną naukę on-line zgodną z obowiązującą w Polsce podstawą programową. Jego uczestnikami mogą być dzieci posiadające polskie obywatelstwo lub Kartę Polaka. Libratus zapewnia współpracę między szkołami polskimi a rodzicami polonijnymi. Uczniowie będący uczestnikami projektu mogą korzystać z platformy edukacyjnej, która zawiera wszystkie treści programowe z poszczególnych przedmiotów podzielone na 36 tygodni nauki, cotygodniowe webinaria przedmiotowe oraz różnego rodzaju aktywności integrujące uczniów z różnych państw (spotkania integracyjne, projekt „Kolega z ławki”). Autorzy projektu kładą duży nacisk na motywowanie uczniów, organizując im różnego rodzaju grywalizację, konkursy i oferując w razie potrzeby wsparcie psychologiczne czy logopedyczne⁴⁰. Podobne możliwości nauki stwarza Polonijka – Polonijna Szkoła Internetowa, która w przeciwieństwie do Libratusa jest odpłatna⁴¹.

W roku szkolnym 2021/2022 najwięcej uczniów Libratusa mieszkało w Wielkiej Brytanii, ale były również polskie dzieci z ponad 80 innych krajów na świecie, w tym z Nowej Zelandii, Wietnamu, Wenezueli, Urugwaju, Filipin, Japonii, Mauritiusa, Tajwanu, RPA, Chile, Dominikany, Curacao, Indii czy Singapuru. Szacuje się, że od początku istnienia projektu wzięło w nim udział ok. 16 tys. uczniów, którzy byli zapisani do 297 szkół w Polsce współtworzących projekt⁴².

Podsumowanie

Istnieje wiele możliwości kształcenia dzieci polskich mieszkających za granicą. Wybór formy zajęć zależy od rodziców. W niektórych sytuacjach pogodzenie nauki w szkołach w miejscu zamieszkania z dodatkowymi zajęciami związanymi z utrzymaniem języka polskiego za granicą jest dużym wyzwaniem. Czasem na przeszkodzie staje brak czasu, odległość od szkoły polskiej lub polonijnej, a w wielu przypadkach także brak pomocy dalszych członków rodziny. Decyzje o uczestnictwie dzieci w zorganizowanych formach nauczania i wynikający z nich trud podejmowane są na podstawie bardzo głębokiego przekonania o wartości znajomości języka ojczystego i polskiej kultury. Przekonania, które – rozpatrywane jako element rodzinnej

---

³⁹ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 59 z późn. zm.).

⁴⁰ Polskie Szkoły Internetowe Libratus, <https://www.libratus.edu.pl/> (dostęp: 20.05.2022).

⁴¹ Polonijka – Polonijna Szkoła Internetowa, <https://polonijka.edu.pl/> (dostęp: 20.05.2022).

⁴² Polskie Szkoły Internetowe Libratus, <https://www.libratus.edu.pl/> (dostęp: 20.05.2022).

polityki językowej – bardzo istotnie wpływa na zarządzanie językiem, przejawiające się w uczestnictwie dzieci w polonijnym systemie edukacji.

Bibliografia

- Konwencja o Statucie Szkół Europejskich, sporządzona w Luksemburgu dnia 21 czerwca 1994 r. (Dz.U. z 2005 r. nr 3 poz. 10).
- Romaine S., *Early Bilingual Development: From Elite to Folk*, [w:] *Bilingualism and Migration*, eds. G. Extra, L. Verhoeven, Berlin 1999, s. 61–73.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz.U. z 2019 r. poz. 1652 z późn. zm.).
- Spolsky B., *Family Language Policy – the Critical Domain*, „Journal of Multilingual and Multicultural Development” 2012, vol. 33, no. 1, s. 3–11.
- Spolsky B., *Language in Its Social Context*, „Journal of Baltic Studies” 2007, vol. 36, s. 254–272.
- Spolsky B., *Language Policy*, Cambridge 2004.
- Stępkowska A., *Rodzinna polityka dwujęzyczności w Polsce na wybranym przykładzie*, „Scripta Neophilologica Posnaniensia” 2017, t. 17, s. 331–343.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 59 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 1991 r. nr 95 poz. 425).
- Wąsikiewicz-Firlej E., *Język i tożsamość w rodzinie transnarodowej: studium przypadku*, „Neofilolog” 2016, nr 47/2, s. 155–169.

Netografia

- Edukacja polskich dzieci za granicą*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/edukacja-polskich-dzieci-za-granica> (dostęp: 3.06.2022).
- Facts and Figures on the Beginning of the 2021–2022 School Year in the European Schools*, <https://www.eursec.eu/en/Office/reports-statistics> (dostęp: 2.06.2022).
- Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2020*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2020,2,14.html> (dostęp: 15.05.2022).
- Ministère de l'Éducation Nationale, <https://www.education.gouv.fr/l-option-internationale-du-baccalaureat-oib-5960> (dostęp: 4.06.2022).
- Office of the Secretary-General of the European Schools, <https://www.eursec.eu/en/> (dostęp: 2.06.2022).
- Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, <https://www.orpeg.pl/> (dostęp: 30.05.2022).
- Polonia.org, *Polska szkoła za granicą*, <https://www.polonia.org/szkoly> (dostęp: 2.06.2022).
- Polonijka – Polonijna Szkoła Internetowa, <https://polonijka.edu.pl/> (dostęp: 20.05.2022).
- Polska Macierz Szkolna, <https://polskamacierz.org/pl/> (dostęp: 10.06.2022).
- Polskie Szkoły Internetowe Libratus, <https://www.libratus.edu.pl/> (dostęp: 20.05.2022).

Program nauczania języka i literatury w szkołach średnich w sekcjach polskich, https://drive.google.com/file/d/0BzF_WyMohDEAVzBqRXJKQkViYlk/view?resourcekey=0-qSPnpXqajxHDewRIB5sW9g (dostęp: 3.06.2022).

Report on European Baccalaureate 2021, <https://www.eursec.eu/Documents/2021-07-D-1-en-5.pdf> (dostęp: 2.06.2022).

Saint-Germain-en-Laye Sekcja Polska, <https://section-polonaise.fr/miedzynarodowa-matura/> (dostęp: 3.04.2022).

Statut ORPEG, https://bip.orpeg.pl/wp-content/uploads/2020/11/Statut_ORPEG.pdf (dostęp: 30.05.2022).

The Presentation of Selected Forms of Education for Children of Polish Citizens Staying Abroad

Abstract

Many Polish citizens living abroad care about maintaining their native language within the scope of family language policy. One of the ways of reaching this goal is making a decision on the participation of children in organised forms of education for Polish communities living abroad. This article presents an educational offer addressed to Polish pupils living abroad. This offer comprises the public education system consisting of schools abroad, Polish schools and schools in Poland, non-public education offered by Saturday schools and a home education option.

Keywords: family language policy, schools abroad, Polish schools, schools in Poland, Saturday schools, a home education option.

Katarzyna Panek – nauczycielka języka polskiego. Absolwentka pięcioletnich studiów na kierunku filologia polska na Uniwersytecie Jagiellońskim, studiów licencjackich w Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych UJ oraz studiów podyplomowych w zakresie nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Doktorantka w dyscyplinie językoznawstwo w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Pedagogicznego.